

مجموعه آشنایی با

○ سیدمهدی فاطمی

○ مجموعه آشنایی با
نهج البلاغه
○ محمد دشتی
○ انتشارات امیرالمؤمنین قم

گرفته است که باید گفت: همه آنها مفید و گام‌هایی ثمربخش در آشنا ساختن جامعه، مخصوصاً اندیشمندان و صاحب‌نظران با سخنان امیرالمؤمنین (ع) که فوق کلام مخلوق و تحت کلام خالق جل و علا است، برداشته شده است.

از جمله این کارها تلاش و کوشش بلیغ و بسیار ارزنده‌ای است که محقق ارجمند و دانشمند محترم آقای محمد دشتی پیرامون ابعاد متنوع این کتاب بزرگ انجام داده است. شکی نیست در این که آشنایی با نهج‌البلاغه برای تحصیل معارف حقیقی الهی و علم به آن بدون شناخت آن ابعاد متنوع یا امکان‌پذیر نیست و یا نتیجه‌ای جز اطلاعی ناقص و محدود نخواهد داشت.

این کار بزرگ به قدری ارزنده و موردنیاز جامعه ماست که می‌توان گفت: یکی از کارهای کم‌نظیر حوزه مبارکه قم در مقوله خود می‌باشد که مخصوصاً دانشجویان دانشکده‌ها و طلاب حوزه‌های علمیه را به یک حرکت علمی و عملی بسیار پرمعنی وادار می‌کند. می‌توان گفت: ارزش این‌گونه تلاش‌های سازنده موقعی به خوبی روشن می‌گردد که نونهالان

نهج‌البلاغه دریای موج علم و دانش است که دانشمندان آگاه به محتوای بلند آن - از مسلمان و غیرمسلمان - انگشت خیرت به دهان گرفته‌اند. مضامین و الفاظ خطبه‌های نهج‌البلاغه آن قدر بلند است که می‌توان ادعا کرد که بشر توان آوردن همانند آن‌ها را ندارد. لذا بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که سخنان امام علی (ع) در نهج‌البلاغه نیازی به سند ندارند.

نظر به اهمیت نهج‌البلاغه محقق توانا مرحوم حجت‌الاسلام والمسلمین محمد دشتی، سرمایه اصلی عمر خود را در راه شناخت و ترویج معارف نهج‌البلاغه کرد و توانست آثار ارزنده‌ای متناسب با طبقات مختلف جامعه ارائه دهد. از جمله این آثار «مجموعه آشنایی با نهج‌البلاغه» است که تاکنون هجده جلد آن به چاپ رسیده است.

علامه محقق محمدتقی جعفری مقدمه‌ای برای مجموعه نگاشته است. بخشی از آن را که به خوبی معرف این اثر ماندگار و گرانبسنگ است، می‌آوریم:

در دوران معاصر ما کارهای مفیدی پیرامون ابعاد نهج‌البلاغه صورت

باغ علم و معرفت، نخست با یک بینایی و صفای فطری از آراء و نظرات و عقائد دیگر متفکران جوامع بشری ما دربارهٔ معارف انسانی در دو قلمرو «انسان آنچه‌ان که هست» و «انسان آنچه‌ان که باید» نیز اطلاعات لازم به دست بیاورند و سپس سخنان امیرالمؤمنین (ع) را با کمال بصیرت و خلوص مطالعه و بررسی نموده و درک کنند، تا بدانند که کار و تلاش دربارهٔ چنین سخنان و سطوح و ابعاد متنوع آن چه معنی دارد.

مؤلف تتبع و تحقیق در مباحث خود را پیرامون جهات و ابعاد کتاب جاودانی نهج‌البلاغه در ۱۲ مجلد^۱ در معرض مطالعه و تحقیق قرار داده است.

این مجلدات در نوع کار خود که تحقیق و بررسی موضوعات و مسائل گوناگون پیرامون نهج‌البلاغه است نخستین گام است که توانسته نتایج کارهای گذشته را هم باضافهٔ حقایق تازه، در اختیار کاروانیان علم و معرفت قرار بدهد.^۲

با توجه به این که «مجموعهٔ آشنایی با نهج‌البلاغه» نتیجهٔ سال‌ها تلاش حجت‌الاسلام دشتی و عده‌ای از پژوهشگران است و می‌تواند جهت آشنایی با اثر جاودانهٔ امام علی (ع) راه‌گشا باشد بر آن شدیم تا این مجموعه را بشناسانیم:^۳

۱. **المعجم المفهرس لالفاظ نهج‌البلاغه**، همراه با متن کامل نهج‌البلاغه و جدول اختلاف ده نسخه از متن نهج‌البلاغه.

مرحوم حجة الاسلام دشتی این اثر را به اتفاق حجت‌الاسلام سیدکاظم محمدی تدوین کرده‌اند. این اثر قبلاً نیز مستقلاً به چاپ رسیده است اما آنچه در این مجموعه آمده (چاپ هفدهم) دارای این تغییرات و مزایا است:

۱. کنترل دقیق اعراب‌گذاری مصادر کتاب،
۲. کنترل قرار گرفتن مبتدا و خبر،
۳. ترتیب چینش عناوین براساس صرف حوزه،
۴. کنترل و تطبیق الفاظ نهج‌البلاغه با معجم‌المفهرس و رفع کاستی‌ها،
۵. برطرف کردن غلط‌های چاپی،
۶. کم شدن حجم معجم‌المفهرس با تصرف در چینش عبارات،
۷. اضافه کردن ترجمه نهج‌البلاغه،
۸. مقابلهٔ متن نهج‌البلاغه چاپ شده با نسخه‌های گوناگون خطی،
۹. دو رنگ بودن متن کتاب،
۱۰. حذف برخی فصل‌ها.

۲. فرهنگ واژه‌های معادل نهج‌البلاغه

جهت استفاده از کتاب، به نکات زیر باید توجه کرد:

اول - در معرفی واژه‌ها از لغات هم‌خانواده تنها با ذکر یک یا دو نمونه اکتفا کرده تا مراجعه‌کننده، همهٔ مشتقات آنها را در کتاب معجم‌المفهرس مورد مطالعه قرار دهد.

دوم - در این کتاب تنها به معرفی واژه‌ها بسنده شده است و مباحث موجود در نهج‌البلاغه را باید در فرهنگ معارف نهج‌البلاغه یا فرهنگ موضوعات کلی یا فرهنگ لغات نهج‌البلاغه با معجم‌المفهرس یافت.

سوم - معادل واژه‌های فارسی با هیأت موجود در معجم‌المفهرس نهج‌البلاغه آمده است و نظم و ترتیب صرف رعایت نشده است و ضمایر مفرد و جمع حذف شده تا موجب اشتباه مراجعه‌کننده نشود. مثلاً ذیل واژه «بیداری» کلمهٔ «انتبهوا» آمده زیرا در نهج‌البلاغه این‌گونه است.

۳. فرهنگ موضوعات کلی نهج‌البلاغه

خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌های نهج‌البلاغه هرکدام دارای پیام‌هایی در موضوعات مختلف است؛ در این اثر مباحث مطرح در هرکدام از خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها به همان ترتیبی که در نهج‌البلاغه قرار گرفته‌اند بیان شده و ذیل هر موضوع قطعه‌ای از عبارت نهج‌البلاغه با ترجمهٔ آن آمده است.

در پایان کتاب با عنوان «فهرست موضوعی» موضوعات مطرح در کتاب به ترتیب الفبا آمده است.

۴ و ۵. فرهنگ معارف نهج‌البلاغه

در مقدمهٔ کتاب، هدف از تدوین این اثر چنین بیان شده است: معارف و مطالب هر خطبه، نامه و حکمت در جایگاه خاص خودش دسته‌بندی و قالب‌ریزی شده است و کاری با معارف نهفته در سراسر کتاب نداریم تا اساتیدی که می‌خواهند:

- الف - شرح و تفسیر جامع ترتیب خطبه‌ها و نامه‌ها داشته باشند،
- ب - نهج‌البلاغه را از آغاز تا پایان تدریس کنند،
- ج - مطالب هر خطبه و نامه و حکمت را در جایگاه خویش بیابند، به آسانی در تحقق آرمان خود موفق باشند.

روش طرح مباحث در این دو جلد مانند جلد سوم است با این تفاوت که موضوعات در جلد چهارم و پنجم، گسترده‌تر و ریزتر شده‌اند.

متن نهج‌البلاغه با ترجمه در پایان جلد پنجم آمده است.

۶ و ۷. معارف نهج‌البلاغه در شعر شاعران

موضوعاتی که در هر خطبه، نامه و حکمت آمده به صورت عنوان درآمده و ذیل آن، عبارت نهج‌البلاغه که مربوط به آن عنوان است با ترجمه آمده است. پس از آن اشعاری از شاعران برجستهٔ پیشین دربارهٔ آن موضوع، گردآوری شده است.

در مجله آینه پژوهش شمارهٔ ۶۶ انتقاداتی نسبت به جلد‌های ششم و هفتم مطرح شده است.

۸ و ۹ و ۱۰. فرهنگ معارف شروح نهج‌البلاغه

معارف و اطلاعات فراوانی در شرح‌های نهج‌البلاغه نهفته است. جهت آشنایی با آن معارف، واژه‌های موردنظر انتخاب و ذیل آنها مطالب سودمندی که در شرح‌ها آمده آدرس داده شده است. مثلاً اولین کلمه «آب» است. ذیل آن می‌خوانیم:

۱. تقدم آفرینش آب بر سایر مواد آفرینش، شرح جعفری، ج ۲، ص ۱۱۲، خ ۱/۱۶ و ۱۵.
۲. اهمیت آب، شرح فی ضلال نهج البلاغه، ج ۲، ص ۳۶، خ ۹۱/۷۴.
۳. وجه تشبیه علم به آب، شرح خوبی، ج ۱۰، ص ۲۲۶، خ ۱۷۶/۲۸.
۴. منشأ آبهای زمین، شرح خوبی، ج ۷، ص ۱۹، خ ۷۰/۹۱.
۵. قصه برطرف کردن شورای آب مدینه، شرح کاشانی، ج ۲، ص ۲۲۶، خ ۱۵۶/۱۶.

شرح‌های نهج البلاغه فراوان است. از میان آنها شرح‌های معروفی که در دسترس جوانان و دانش‌پژوهان قرار دارد و با چاپ‌های مکرر در کتابخانه‌های رسمی کشور موجودند که تعداد آنها به شانزده کتاب زیر می‌رسد:

شرح خوبی، شرح ابن ابی‌الحدید، شرح علامه جعفری، بهج‌الصباغه، شرح عبده، ترجمه شرح ابن ابی‌الحدید، شرح علی دخیل، فی ظلال، فیض، بحرانی، کاشانی، قزوینی، مجلسی، نقوی، مدرس وحید و راوندی.

۱۱. اسناد و مدارک نهج البلاغه

از مباحث مهم در مورد نهج البلاغه، نشان دادن مأخذ خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها در منابع گوناگون است. از این رو مأخذ یکایک روایات این اثر گرانسنگ، از منابع مختلف در این جلد گرد آمده است. مثلاً برای خطبه اول ۳۸ مأخذ و برای خطبه دوم ۱۸ مأخذ و برای خطبه سوم ۵۲ مأخذ ذکر شده است. البته برخی از منابع از آثار متأخران است.

سرآغاز کتاب با عنوان «روش تحقیق» مباحث درخور توجهی مطرح شده است. ضرورت جمع‌آوری مدارک نهج البلاغه، روش نویسندگان مدارک نهج البلاغه، نقد روش‌ها، روش ما در این کتاب، روش تحقیق در مدارک، روش تدریس مدارک، شناخت ۲۸ نسخه نهج البلاغه و...

۱۲ و ۱۳. روایات و محدثین نهج البلاغه

متأسفانه نهج البلاغه بدون ذکر سلسله روایان نگاشته شده و بدین جهت نتوانست در محافل فقهی فقهای شیعه راه یابد و با عنوان «مرسلة سیدرضی» روایات آن در زمره احادیثی قرار گرفت که در فقه کاربرد ندارد. در این اثر متن نهج البلاغه در بالای صفحه‌ها آمده و ذیل آن، نام روایان از منابع گوناگون استخراج شده‌اند. با این که در این راه تلاش فراوان شده اما به نام روایان تعدادی از خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها یافت نشده است. هرچند که بنا به عقیده بسیاری از حدیث‌شناسان، عبارات این اثر چنان در او فصاحت و بلاغتند که نیازی به سلسله راوی ندارند.

۱۴. ترجمه نهج البلاغه

این ترجمه دارای ویژگی‌های زیر است:

انتخاب عنوان برای مطالب، نام‌گذاری خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها، اشاراتی به فنون و نثر ساده و روان، رعایت اصل «پیام‌رسانی» در ضرب‌المثل‌ها، تفسیر صحیح تشابهات، آوردن نکات تاریخی، ذکر اسامی

اشخاص و اماکن، شأن نزول خطبه‌ها، برخورداری از فهرست موضوعی، آوردن توضیحات ضروری در متن و پاورقی، ذکر اختلاف نسخه‌ها، آوردن موضوعات کلی خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها، مشخص کردن مخاطبان امام (ع)، تفسیر عام و خاص و مطلق و مقید، تبیین اهداف امام (ع) در طرح ارزش‌ها، آوردن برخی اشعار ضروری، ذکر آمار و ارقام ضروری و...

۱۵. دروس آموزشی نهج البلاغه

مباحث مربوط به نهج البلاغه به صورت درس مطرح شده است. دروس در سه فصل قابل دسته‌بندی است.

فصل اول - شناخت ویژگی‌های نهج البلاغه (ضرورت‌ها، ویژگی‌ها، جاذبه‌ها).

فصل دوم - اطلاعات مقدماتی نهج البلاغه،

فصل سوم - آشنایی با فنون تحقیق.

۱۶ و ۱۷. دروس پژوهشی نهج البلاغه

درس‌های جلد اول در فصل‌های زیر قابل تنظیم است:

فصل اول - طرح‌های آموزشی نهج البلاغه،

فصل دوم - روش‌های تحقیق در نهج البلاغه،

فصل سوم - ضرورت پردازش نوین منابع روایی

در جلد هفدهم موضوعات زیر به چشم می‌خورد:

اقسام مطالب نهج البلاغه، مراحل آشنایی و تحقیق، کلیدهای شناسایی نهج البلاغه، روش‌های برداشت از معارف عمومی نهج البلاغه، شناخت مخاطب‌های نهج البلاغه و...

۱۸. موضوعات مسابقاتی نهج البلاغه

نویسنده کوشیده است تا مباحث نهج البلاغه را با دسته‌بندی و بیانی ساده مطرح کند تا بتوان از آنها به صورت مسابقه برای دانش‌آموزان در مقاطع مختلف استفاده شود. بنابراین مطالب در سه فصل ارائه شده‌اند:

فصل اول - موضوعات مسابقاتی برای مقطع راهنمایی،

فصل دوم - مقطع دبیرستان،

فصل سوم - پیش‌دانشگاهی

۱۹ و ۲۰ و ۲۱. فرهنگ لغات نهج البلاغه

۲۲-۲۵. تفسیر آموزشی نهج البلاغه

از جلد ۱۹ تا ۲۵ هنوز به چاپ نرسیده است.

پی‌نوشت‌ها:

۱ - این مقدمه پیش از چاپ نوشته شده و در عمل، کتاب دارای ۲۵ مجلد و در ۱۴ موضوع است.

۲ - مقدمه علامه جعفری، چاپ شده در آغاز مجلدات مختلف از «مجموعه آشنایی با نهج البلاغه».

۳ - شماره سمت راست عنوان‌ها شماره جلد است.